

HUKUKİ VE TİCARİ KONULARDA MAHKEMELERİN
YETKİSİ VE MAHKEME KARARLARININ TANINMASI VE
TENFİZİ HAKKINDA 1968 TARİHLİ BRÜKSEL ANTLAŞMASI
NIN HÜKÜMLERİNİN TÜRK MAHKEMELERİNİN
MİLLETLERARASI YETKİ KURALLARI İLE
KARŞILAŞTIRILMASI

Yard. Doç. Dr. B. BAHADIR ERDEM*

I. Giriş

Türkiye'nin Kasım 1999 tarihli Helsinki Konferansı ile Avrupa Birliği'ne aday olan 13. ülke olarak ilan edilmesi ile aslında halihazırda gecikmiş bulunan Türk hukuk mevzuatının Avrupa Birliği hukuku ile uyumlaştırılması çabalarına daha bir hız verilmesinin zorunlu olduğu açıktır. Yaptığımız çalışma da bu çabalara ufak bir katkı olması amacıyla yapılmaktadır.

Avrupa Birliğine üye olan devletler arasındaki malvarlığına ilişkin özel hukuk ihtilafları konusunda mahkemelerin milletlerarası yetkisi ve bu konuda üye devlet mahkemelerince verilen kararların tanınması ve tenfizi 27 Eylül 1968 tarihli Brüksel Antlaşmasının hükümlerine göre yapılmaktadır. Bilindiği gibi Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi ise 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkındaki Kanun'un hükümlerine tâbidir.

Çalışmamızda Brüksel Antlaşması'nın tanıma ve tenfiz kurallarına girilmeyecek sadece Antlaşma'nın mahkemelerin milletlerarası yetkisine ilişkin hükümleri incelenecektir. Antlaşma'daki mahkemelerin milletlerarası yetki kuralları incelendikten sonra Türk hukukundaki mahkemelerin milletlerarası yetki kuralları çalışmanın amacı itibariyle, özellikle madde metinlerine sağdık kalınarak incelenecek ve her iki sistem arasındaki benzerlikler ve farklar çıkarılarak iki hukukun karşılaştırılması yapılacaktır.

II. 1968 Tarihli Brüksel Antlaşması Hükümlerine Göre Mahkemelerin Milletlerarası Yetki Kuralları

A. Brüksel Antlaşması

Yargısal yetkiye ve medeni hukuk ile ticaret hukuku alanındaki kararların tenfizine ilişkin olan ve Avrupa Topluluğu'na üye ülkeleri bağlayan 27 Eylül 1968 tarihli Brüksel Antlaşması, bir anlamda Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kurmuş olan Roma Antlaşması'nın 220. maddesinin hayata geçirilmesidir.¹ Avrupa Topluluğu'nun kurucuları, Roma Antlaşmasında öngörülen temel hedeflere ulaşabilmek için daha açık bir deyişle kişi, mal, sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlamak için, topluluk mensubu gerçek ve tüzel kişilerin hukuk güvenliği içinde olmalarının kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu daha kuruluş safhasında belirlemişler² ve bunu temin etmek için Antlaşma'nın 220. maddesini düzenlemişlerdir.

220. maddeye göre, Avrupa Topluluğu'na üye devletler, ihtiyaç duyulursa her devletin kendi vatandaşlarına tanıdığı şartlar içinde kişilerin korunmasını ve haklardan yararlanmasını ve ayrıca haklarının korunmasını sağlamak amacıyla görüşmeler yaparlar. (m.220 I bent 1) Aynı çaba mahkeme ve hakem kararlarının karşılıklı olarak tanınması ve tenfizine ilişkin formalitelerin basitleştirilmesi konusunda da harcanacaktır. (m.220 I bent 4) Görüldüğü üzere mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi şartlarının birleştirilmesi hukuk güvenliğini tek başına sağlamaya yetmemektedir. Zaten özellikle kişilerin haklarının korunması için yetkili mahkemenin belirlenmesinde hukuk güvenliğini arttıran ve eşitlik sağlayan bir sisteme ihtiyaç olduğu ve bu konuda çaba harcanacağı 220. maddenin birinci bendinden de anlaşılmaktadır.³

Bu konudaki görüşmeler Avrupa Topluluğu'nun altı kurucu üyesi tarafından 1960 yılında başlamış ve Hukuki ve Ticari Konularda Mahkeme-

¹ NOVIER MERCEDES, La propriété intellectuelle en droit international privé suisse, Librairie Droz, Genève, 1996, 307.

² TEKİNALP GÜLÖREN, "Avrupa Milletlerarası Medeni Usul Hukuku ve Heidelberg Sempozyumu", MHB, Y.10, S.1-2, 1990, 179.

³ TEKİNALP, 179; Antlaşmanın metni için bkz. NOMER ERGİN / ESKİYURT ÖZER, Avrupa Sözleşmeleri, İstanbul, 1976, 607 vd.

lerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkındaki Antlaşma 1968 yılında imzalanmış ve Antlaşma 1.2.1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, daha sonra 1978 tarihinde Topluluğa İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın katılımı esnasında, 1982'de Yunanistan'ın katılmasıyla, 1989 tarihinde İspanya ve Portekiz'in Topluluğa katılması ile yeniden düzenlenmiş ve tadilata uğramıştır. 1989'daki metin Donostia San Sebastian metnidir ve Antlaşmanın maddi hükümlerinde de bir takım değişiklikler yapmıştır.⁴ Antlaşma, son olarak da 1996'da Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımı nedeniyle yeniden değiştirilmiş ancak bu değişiklik üç yeni ülkenin katılımı nedeniyle yapılan formal bir değişikliğin ötesine geçmemiştir.⁵ Topluluğa üye olan her devlet ile birlikte Brüksel Antlaşmasının yeniden düzenlenmesinin hukukî gerekçesi ise Roma Antlaşması'nın 220 ve Brüksel Antlaşmasının 63. maddeleridir ki bu değişiklikler esas itibariyle şeklen ve yeni üyelerin uyumlaştırma şartlarını içermesi bakımından gereklidir. Ancak Antlaşma'nın metni özellikle de Donostia San Sebastian'da olmak üzere maddî şartları itibariyle de değişmiştir.⁶

Brüksel Antlaşması'na âkid devletlerin 3 Haziran 1971 tarihinde imzaladıkları ve 12.9.1975'te yürürlüğe giren, 27 Eylül 1968 Tarihli Medeni ve Ticari Hukuk Davalarında Yargı Yetkisi ve Yargı Kararlarının Tenfizine Dair Antlaşmanın Avrupa Topluluğu Adalet Divanı Tarafından Yorumlanmasına İlişkin Protokol ile, bu Antlaşmayı yorumlama yetkisi Avrupa Toplulukları Adalet Divanına verilmiştir.

B. Brüksel Antlaşması'nın Uygulama Alanı

Antlaşma'nın birinci maddesinde düzenlenen uygulama alanına göre, Antlaşma malvarlığına ilişkin özel hukuk ihtilaflarını konu edinmiştir.

⁴ COHEN J. LAURENCE, "Intellectual Property and the Brussels Convention", EIPR, 1997/7, 379; TEKİNALP, 180.

⁵ CHESHIRE & NORTH, Private International Law, PM North JJ Fawcett; Thirteenth Edition, Butterworths, London, Dublin, Edinburgh, 1999, 183-184.

⁶ TEKİNALP, 181; Antlaşma'nın metni için bkz. ATRG, (1998), C 027; Antlaşma'nın Türkçe metni için bkz. ODER BURAK / SAĞBİLİ MURAT, "Medeni ve Ticari Hukuk Davalarında Yargı Yetkisi ve Yargı Kararlarının Tenfizine Dair Antlaşma", MHB, 1991/ 1-2, 73 vd.

Antlaşma'ya göre, "Bu Antlaşma, yargı yolunun tipi dikkate alınmaksızın, hukuki ve ticari konularda uygulanır. Bu Antlaşma, özellikle vergi ve gümrük konuları ile idare hukuku konularını kapsamaz.

Antlaşma, kişi halleri, gerçek kişilerin temsili de dahil olmak üzere hak ve fiil ehliyeti, vasiyetname hukuku da dahil olmak üzere miras hukuku ve aile mal rejimi konularında, iflas, sulh ve benzeri usullerde, sosyal güvenlik alanında ve tahkim de uygulanmaz. (m.1)

C. Brüksel Antlaşması'ndaki Yetki Kuralları

1. Genel Yetki Kuralı

Antlaşma, "davalının ikametgahı mahkemesini" genel yetki kuralı olarak düzenlemiştir. Antlaşma'nın 2. maddesine göre, "Antlaşma'ya taraf olan herhangi bir devlette ikamet eden kişiler, vatandaşlıkları dikkate alınmaksızın, bu âkid devletin mahkemelerinde bu Antlaşma hükümleri uyarınca dava edilebilirler.

Bu devletin uyruğu olmayıp da ikâmet eden bu kişiler hakkında bu âkid devletin uyruğu olan kişiler hakkında geçerli olan yetki kuralları uygulanır".⁷

Bağlama konusu olan gerçek ve tüzel kişilerin "ikametgahının" belirlenmesinin hangi hukuka göre yapılacağı da, Antlaşma'nın 52 ve 53. maddelerinde hüküm altına alınmıştır.

Antlaşma madde 52'ye göre, "Başvurulan âkid devlet mahkemesi, tarafların bu âkid devlette ikamet edip etmediklerini kendi hukukuna göre tespit eder.

Mahkemesine başvuru olan âkid devlette ikamet etmeyen ilgilinin başka bir devlette ikamet edip etmediği ilgili devletin hukukuna göre tespit edilir".

Madde 53'e göre de, "Şirket veya tüzel kişinin merkezinin bulunduğu

⁷ Bu genel yetki kuralının fikrî haklara ilişkin davalardaki avantaj ve dezavantajları için bkz. FAWCETT J. JAMES / TORREMANS PAUL, Intellectual Property and Private International Law, Clarendon Press, Oxford, 1998,143.

yer bu Antlaşmanın uygulanmasında ikametgaha eşdeğer kabul edilir. Mahkeme şirket veya tüzel kişinin merkezini tespit ederken kendi milletlerarası özel hukuk kurallarını uygular.

Başvurulan âkid devlet mahkemesi, bir trustun merkezinin bu âkid devlette olup olmadığını tespit ederken kendi milletlerarası özel hukuk kurallarını uygular”.

Davalının âkid devletlerde ikamet etmemesi durumunda ise münhasır yetki halleri dışında, her âkid devlet, kendi usul hukuku hükümleri uyarınca yetkili mahkemeyi belirleyecektir.

Brüksel Antlaşması, 2. maddesinde genel yetki kaidesini belirledikten sonra 3. maddesinde aşırıya kaçan bazı mübalağalı yetki kuralları koymuştur. “Exorbitant” yetki kaideleri olarak nitelenen bu yetki kaideleri Antlaşma tarafı devletlerin kanunlarında bulunan bazı yetki kaideleridir ki 3. madde, her bir âkid devletin kanunlarında bulunan bu kuralları teker teker saymıştır.⁸ Âkid devletlerin kanunlarında bulunan bu yetki kuralları, 3. maddeye göre, Antlaşma tarafı devletlerde ikâmetgahı bulunan kişilere uygulanmaz. 3. maddeye göre, âkid devletlerde ikâmetgahı bulunan kişilere karşı ancak Antlaşma'nın 2- 6. Bölümleri arasında düzenlenen ve aşağıda inceleyeceğimiz yetki kurallarına göre dava açılabilir.

Antlaşma'nın 4. maddesinin 2. fıkrasında ise, 3. maddede tek tek sayılan âkid devlet kanunlarındaki bu mübalağalı yetki kaidelerine göre ancak, âkid devletlerde ikâmet etmeyen davalıya karşı herhangi bir âkid devlette ikâmet eden kişiler tarafından dava açılabileceği belirtilmektedir.

Antlaşma'nın 4. Maddesine göre, “Davalı âkid devletlerde ikamet etmiyorsa, her bir âkid devletin mahkemelerinin yetkisi 16. madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla kendi kanunları uyarınca belirlenir.

Âkid devletlerde ikamet etmeyen davalıya karşı, herhangi bir âkid devlette ikamet eden herkes, 3. madde 2. fıkrada belirtilen hükümlerde dahil olmak üzere bu âkid devlette geçerli yetki kurallarına dayanarak ve uyruğu dikkate alınmaksızın bu âkid devlet uyruğu gibi dava açabilir”.

⁸ Doktrinde, HUMK'nun 16. maddesi ile EŞHK'nun 10. maddesi Türk hukuku bakımından “exorbitant” yetki kaideleri olarak belirtilmektedir bkz. TEKİNALP, 182.

2- Özel Yetki Kuralları

Antlaşma 2. maddesinde genel yetki kuralı olarak davalının ikâmetgahı mahkemesini belirledikten sonra 5. ve devamı maddelerinde çeşitli “özel yetki” kuralları belirlemiştir. Bu başlık altında Antlaşmanın 5. ve 6. maddelerinde düzenlenen özel yetki kuralları ile sigorta uyuşmazlıklarına ilişkin davalardaki yetki kuralları ve son olarak da tüketici akıtlarına ilişkin davalar ile bu konuda yapılan yetki sözleşmelerinde mahkemelerin yetkisi incelenecektir.

a) Antlaşmanın 5. Maddesinde Düzenlenen Özel Yetki Kuralları

Antlaşma 5. maddesinde düzenlediği yedi özel durumda, davalının ikâmetgahının bulunduğu âkid devletin mahkemelerinin dışında diğer bir âkid devletin mahkemesinde de dava edilebileceğini hüküm altına almıştır. Burada önemle hatırlatmak gerekir ki, “5. Maddede geçen “dava edilebilir” hükmü özel yetkili olan ve dava açılan mahkemeye bu davayı reddetme imkanı vermez. Bu madde ile davacı, davalıya karşı dilerse genel yetkili mahkeme olan “davalının ikâmetgahı” mahkemesinde dilerse de Antlaşma’nın belirlediği bu “özel yetkili” mahkemelerde dava açabilecektir.⁹

Madde 5’e göre, “Herhangi bir âkid devlette ikâmet eden bir kişiye karşı, bir başka âkid devlette aşağıda belirtilen mahkemelerde dava açılabilir:

– *Akte İlişkin Davalar* : Bir sözleşmenin veya bir sözleşmeden doğan taleplerin dava konusu olduğu durumlarda, ifanın gerçekleştirildiği veya gerçekleştirilmesinin gerektiği yer mahkemesinde, bir ferdi iş sözleşmesinin veya böyle bir sözleşmeden doğan taleplerin dava konusu olduğu durumlarda işçinin işini mutad olarak yaptığı yer mahkemesinde, işçi işini mutad olarak tek ve aynı devlette yapmıyorsa ve işveren davalıysa işçinin yerleştiği, bulunduğu veya bulunmuş olduğu yer mahkemelerinde, dava açılabilir.

Görüldüğü gibi Antlaşma, bütün akitler için aktin ifa yeri mahkemesin-

⁹ CHESHIRE & NORTH, 200.

de dava açılabilceğini hüküm altına aldıktan sonra iş akitlerinin niteliği gereği işçiyi koruyan ve başka imkanlar sunan bir hüküm getirmiştir. Ferdi iş akitlerinde işçi işini mutad olarak tek bir yerde ifa ediyor ise işçi ve işveren birbirlerine karşı “mutad işyeri mahkemesinde” dava açılacaklardır. Ancak işçi, işini mutad olarak tek ve aynı devlette yapmıyor ise o zaman işverene karşı olan davasını kendi yerleştiği, bulunduğu veya bulunmuş olduğu yer mahkemelerinden birinde açabilecektir. Böylece Antlaşma işini mutad olarak aynı yerde ifa etmeyen işçiyi korumak amacıyla ona, işverene karşı kendi mutad olarak bulunduğu yer mahkemelerinde dava açma hakkı tanımaktadır. Davacının işveren olması durumunda da aynı mahkemelerin yetkili olduğu açıktır.

– *Nafakaya İlişkin Davalar* : Bir nafaka uyuşmazlığının dava konusu olduğu durumlarda nafaka alacaklısının ikâmet ettiği veya mutad olarak oturduğu yer mahkemesinde; medeni hale ilişkin bir davayla bağlantılı olarak karara bağlanması gereken bir nafaka uyuşmazlığı dava konusuysa, yetkinin taraflardan birinin uyruğuna göre belirlenmemesi koşuluyla, kendi hukuku uyarınca medeni hale ilişkin davada yetkili olan mahkemede dava açılabilir.

– *Haksız Fiile İlişkin Davalar* : Bir haksız fiilin veya aynı nitelikte sayılan bir fiilin veya böyle fiillerden doğan taleplerin dava konusu olduğu durumlarda zarar veren olayın gerçekleştiği yer mahkemesinde dava açılabilir.

– *Cezalandırılması Gereken Bir Fiilden Kaynaklanan Tazminat veya Eski Hale İade Taleplerine İlişkin Davalar* : Cezalandırılması gereken bir fiilden kaynaklanan tazminat veya eski hale iade taleplerinin dava konusu olduğu durumlarda, ceza davasının açıldığı mahkeme kendi hukuku uyarınca özel hukuk talepleri hakkında da karar verebiliyorsa, bu mahkemede dava açılabilir.

– *Şube veya Acentaya İlişkin Davalar* : Bir şubenin, acentanın veya bu nitelikte başkaca müessesenin işletilmesinden doğan uyuşmazlıklarda bu şube, acenta veya müessesenin bulunduğu yer mahkemesinde dava açılabilir.

– *Trust'a İlişkin Davalarda* : Davalının, bir kanun uyarınca veya yazılı olarak yapılan veya onaylanan bir hukuki muameleyle kurulan bir

trust'ın imtiyaz sahibi, mütevellisi veya kurucusu niteliklerine dayanan taleplerin dava konusu olduğu durumlarda trust merkezinin bulunduğu âkid devletin mahkemelerinde dava açılabilir.

– *Yük veya Navlun Yararına Yapılan Kurtarma ve Yardım Hizmetine İlişkin Davalar* : Bir yük veya navlun yararına yapılan kurtarma ve yardım hizmeti için talep edilen ücretin ödenmesinden doğan uyuşmazlıklarda yük veya karşılık gelen navlunun, ödemeyi sağlamak için haciz konulan veya bir kefalet veya başkaca bir güvencenin verildiği durumlarda haciz konulabileceği yer mahkemesinde dava açılabilir.

Bu hüküm sadece davalının yük veya navlun üzerinde halen veya kurtarma veya yardım hizmetinin gerçekleştirildiği esnada hak sahibi olduğunun iddia edildiği durumlarda uygulanır.

b) Dava Arkadaşlığı, Kefalet veya Davaya Müdahale Talepleri, Karşı Dava ve Gayrimenkul Hakkında Alacak Taleplerine İlişkin Davalardaki Yetki Kuralları

Antlaşmanın 6. maddesine göre, “Herhangi bir âkid devlette ikamet eden ilgiliye karşı aşağıda belirtilen mahkemelerde dava açılabilir:

- a) Birden çok kişinin birlikte dava edilmesi durumunda yetki alanı içinde herhangi bir davalının ikamet ettiği mahkemede, (yani davalılardan herhangi birinin ikametgahı mahkemesinde)
- b) Bir kefaletin veya davaya müdahale talebinin dava konusu olduğu durumlarda, davanın davalının yetkili mahkeme önüne çıkmasını engellemek için açılmamış olması koşuluyla, esas davanın görüldüğü mahkemede,
- c) Bir davaya karşı bu davanın dayandığı olgulara veya sözleşmeye dayanarak açılacak davalarda esas davanın görüldüğü mahkemede,
- d) Bir sözleşmenin veya bir sözleşmeden doğan taleplerin dava konusu olduğu ve açılacak davanın taşınmazlar üzerindeki aynî haklara dayanılarak aynı davalıya karşı açılan başka bir davayla birleştirilebileceği durumlarda taşınmazın bulunduğu âkid devletin mahkemesinde, dava açılabilir.”

c) Bir Geminin Kullanılması veya İşletilmesinden Doğan Sorumluluğa İlişkin Davalardaki Yetki Kuralları

Madde 6a'ya göre, " Bir geminin kullanılması veya işletilmesinden doğan sorumluluğa ilişkin davalarda bu Antlaşma uyarınca yetkili olan bir âkid devlet mahkemesi veya bu âkid devletin hukuku tarafından yerine yetkili kılınan başka bir mahkeme, sorumluluğun sınırlandırılmasına ilişkin davalarda da yetkilidir."

d) Sigorta Uyuşmazlıklarına İlişkin Davalarda Mahkemelerin Yetkisi

Brüksel Antlaşması, sigorta uyuşmazlıklarına ilişkin davalarda 5. maddenin 5. bendinde belirlenen şube ve acentalığa ilişkin yetki ile 4. maddede belirlenen ve istisnaen milli mahkemelere yetki veren hallerin dışında 7 ile 12a maddeleri arasında oldukça detaylı yetki hükümleri düzenlemiştir.

Antlaşma'nın 8. maddesine göre, "Bir âkid devlette ikamet eden sigortacıya karşı ikamet ettiği âkid devletin mahkemeleri ile sigorta ettirenin ikamet ettiği âkid devletin mahkemelerinde dava açılabilir. Sigortacı müşterek sigortacı ise, esas sorumlu sigortacının dava edildiği âkid devlet mahkemesinde de dava açılabilir.

Âkid devletlerde ikamet etmeyen sigortacının bir âkid devlette şubesi, acentası veya bu nitelikte başka bir müessesesi varsa, işletmesiyle ilgili uyuşmazlıklarda şube, acenta veya müessesenin bulunduğu âkid devlette ikamet ediyor kabul edilir."

Sorumluluk sigortası ve gayrimenkullere ilişkin sigorta davaları 9 ve 10. maddelerinde düzenlenmiştir. Antlaşma'nın 9. maddesine göre, "Sorumluluk ve taşınmaz sigortalarında, zarar veren olayın gerçekleştiği yer mahkemesinde de sigortacıya karşı dava açılabilir. Bu hüküm, taşınır ve taşınmaz malların tek ve aynı poliçede sigortalanıp aynı olaydan zarar gördüğü durumlarda da uygulanır."

Ayrıca madde 10'a göre, "Sorumluluk sigortalarında, zarar görenin sigorta ettirene karşı açtığı davanın görüldüğü mahkemede de, mahkemenin hukukunca caiz sayılması koşuluyla, sigortacıya karşı dava açılabilir.

Zarar görenin doğrudan sigortacıya karşı dava açmasının caiz olduğu durumlarda Antlaşma'nın 7.-9. maddeleri uygulanır.

Doğrudan sigortacıya karşı açılan davada uygulanacak hukuk sigortalıya veya sigorta ettirene davanın ihbar edilmesini öngörüyorsa, davanın açıldığı mahkeme bu kişiler için de yetkilidir.”

Antlaşma'ya göre davacı sigortacı ise sigortalıyı prensip olarak ancak sigortalının ikametgahı mahkemesinde dava edebilir. Madde 11'e göre, “10. madde 3. Fıkra hükümleri saklı kalmak kaydıyla, sigortacı, davalının sigorta ettiren, sigortalı veya yaralanan olması dikkate alınmaksızın, davalının ikamet ettiği âkid devletin mahkemelerinde dava açabilir.

Bu bölüm hükümleri, kendileri uyarınca açılan davanın görüldüğü mahkemede karşı dava açma hakkına hâlel getirmez.”

Sigorta davalarında yetki sözleşmesi yapma imkanı da Antlaşmada getirilmiş ve buna ilişkin hükümler 12 ile 12a maddelerinde düzenlenmiştir. Antlaşma'nın 12. maddesine göre, “Bu bölüm hükümlerinden ayrılan bir yetki sözleşmesi ancak aşağıda sayılan hallerde caizdir :

- a- Yetki sözleşmesi ancak ihtilafın doğumundan sonra yapılabilir veya,
- b- Yetki sözleşmesi sigorta ettirene, sigortalıya veya yararlanana bu bölümde belirtilen mahkemelerin dışındaki mahkemelere başvurma yetkisi veriyorsa,
- c- Yetki sözleşmesi, sigortacı ve sigorta ettiren arasında, sigorta sözleşmesinin yapıldığı sırada ikamet ettikleri veya mutad olarak oturdukları aynı âkid devletin mahkemelerini, zarar verici olayın bu âkid devlet sınırları dışında gerçekleşmesi halinde de yetkili kılmak amacıyla yapılmışsa ve böyle bir yetki anlaşması bu âkid devletin hukuku uyarınca caizse,
- d- Yasal bir yükümlülük nedeniyle veya bir âkid devletin sınırları içinde bulunan taşınmazlar için yapılan sigorta sözleşmelerine ilişkin olanlar dışındaki bir yetki sözleşmesi âkid devletlerde ikamet etmeyen sigorta ettiren tarafından yapılmışsa veya,
- e- Yetki sözleşmesi madde 12a'da sayılan rizikolardan birini veya birkaçını kapsayan bir sigorta sözleşmesine ilişkinse.”

Madde 12a'ya göre, “12. madde 5. bentte sözü edilen riskler şunlardır:

1. a) Gemiler, uçaklar veya kıyı ve açık deniz tesislerinde, ticari amaçlarla kullanılmalarına ilişkin tehlikelerden doğan zararlar,
b) Yolcu bagajı dışındaki eşyalarda, taşımanın tamamının veya bir bölümünün ticari amaçlarla kullanılan gemi ve uçaklarla yapılması sırasında doğan zararlar,
2. Yolcuların bedeni zararları ile bagajlarındaki zararlar hariç olmak üzere aşağıda sayılan zararlardan doğan tazminat yükümlülükleri;
 - a) İlgili uçağın tescil edildiği âkid devletin hukukunun bu tür rizikolara karşı yapılan sigorta sözleşmelerine ilişkin yetki sözleşmelerini yasaklamaması koşuluyla uçakların, gemilerin ve tesislerin 1. bent ayırım (a)'da belirtilen anlamda kullanılması veya işletilmesinden doğan zararlar,
 - b) 1. bent ayırım (b)'de belirtilen anlamda taşınan eşyanın neden olduğu zararlar,
3. Gemilerin, uçakların veya tesislerin 1. bent ayırım (a)'da belirtilen anlamda kullanılması veya işletilmesi ile bağlantılı malî kayıplar, özellikle navlun ve çartır ücreti kayıpları,
4. 1-3. bentlerde sayılan rizikolarla bağlantılı herhangi bir ek riziko.”

e) Tüketici Akitlerine İlişkin Davalarda ve Bu Konuda Yapılan Yetki Sözleşmelerinde Mahkemelerin Yetkisi

Antlaşma, tüketici akitlerinden doğan uyuşmazlıklarda mahkemelerin yetkisini 13 ve 14. maddelerinde ve bu akitlere ilişkin yetki sözleşmelerini de 15. maddesinde düzenlemiştir. Antlaşma, 13. maddesinde tüketici aktinin tanımını, 14. maddesinde bu konudaki yetki kuralını, 15. maddede de bu konudaki yetki sözleşmesini düzenlemiştir. Antlaşmaya göre, bir kişinin mesleki ve ticari faaliyetleri dışında kalan bir amaçla ve 13. maddede sayılan konularda yaptığı akitlere “tüketici akti” denilir.¹⁰

Antlaşmanın 13. maddesine göre, “Bundan sonra tüketici olarak çağrılacak olan bir kişi tarafından kendi mesleki veya ticari faaliyetleri dışın-

¹⁰ CHESHIRE & NORTH, 227-228.

da kalan bir amaçla akdettiği ve aşağıda sayılan konularda yaptığı akitlerden doğan davalarda yetki, 4. madde ve 5. madde 5. bent hükümleri saklı kalmak kaydıyla bu bölüm hükümleri uyarınca belirlenir:

1. taşınır eşyaların taksitle satışına ilişkin sözleşmeler; veya,
2. bir taşınır malın satışını finansmanı için yapılan ve geri ödemesi taksitle ya da başka tip bir kredi ile yapılacak olan ödünç akitlerinde; veya,
3. konusu bir hizmetin ifası veya taşınır eşyaların teslimi olan diğer akitlerde, ve
 - (a) akit tüketicinin ikamet ettiği devlette yapılan açık bir teklif veya reklam üzerine yapılmışsa; ve
 - (b) tüketici aktin oluşması için gerekli hukukî muameleleri bu devlette yapmışsa.

Sözleşmenin tüketici olmayan tarafı âkid devletlerde ikamet etmiyorsa, ama bir âkid devlette şubesi, acentası veya bu nitelikte başkaca bir müessesesi varsa, işletmesiyle ilgili uyuşmazlıklarda şube, acenta veya müessesenin bulunduğu âkid devlette ikamet ediyor kabul edilir.

Bu bölüm hükümleri taşıma akitlerinde uygulanmaz.

Antlaşmanın 14. maddesine göre, “Bir tüketici, aktin diğer tarafına karşı bu tarafın veya kendisinin ikamet ettiği devletin mahkemelerinde dava açabilir.

Tüketicie karşı aktin diğer tarafınca açılacak davalar ise sadece tüketicinin ikamet ettiği âkid devletin mahkemelerinde açılabilir.

Bu hükümler, bu bölüm uyarınca yetkili kılınan bir mahkemede görülen asıl davaya karşı aynı mahkemede dava açma hakkına engel olmaz.

Tüketici akitlerindeki yetki sözleşmelerini düzenleyen Antlaşmanın 15. maddesine göre ise, “Bu bölüm hükümlerinden farklı olarak bir yetki sözleşmesi ancak:

- a. sözleşme, uyuşmazlığın doğumundan sonra yapılmış ise; ya da,
- b. sözleşme, tüketiciye bu bölümde belirlenen mahkemelerin dışında bir mahkemeye başvurma yetkisi tanıyorsa; veya

- c. sözleşme, tüketici ve diğer sözleşme tarafı arasında, sözleşmenin yapıldığı sırada ikamet ettikleri veya mutad olarak oturdukları aynı âkid devletin mahkemelerini yetkili kılmak amacıyla yapılmışsa ve böyle bir yetki sözleşmesi bu âkid devletin hukukuna göre caiz ise, yapılabilir.

3- Münhasır Yetki Kuralı

Brüksel Antlaşması, mahkemelerin “münhasır yetkisine” ilişkin yetki kurallarını 16. maddesinde düzenlemiştir. 19. maddeye göre de, “Bir âkid devlet mahkemesinin 16. madde uyarınca münhasıran yetkili olduğu uyuşmazlıklarda diğer âkid devlet mahkemeleri re’sen yetkisizlik kararı verirler”.

Antlaşma’nın 16. maddesine göre, “Aşağıda sayılan mahkemeler ikametgah kuralı dikkate alınmaksızın münhasır yetkiye sahiptir:

1. (a) Konusu, kira ve hasılat kirası da dahil olmak üzere, taşınmazlar üzerindeki aynî haklar olan davalarda taşınmazın bulunduğu âkid devletin mahkemeleri münhasıran yetkilidir.
(b) Buna rağmen, taşınmazların geçici şahsi kullanım için en fazla birbirini izleyen altı ay süreyle para veya hasılat karşılığı kiralanmasına ilişkin davalarda, mal sahibinin ve kiracının gerçek kişiler olması ve aynı âkid devlette ikamet etmeleri koşuluyla, davalının ikametgahının bulunduğu âkid devlet mahkemeleri de yetkilidir.
2. Konusu, bir şirket veya tüzel kişinin veya bunların organlarının kararlarının geçerliliği, yokluğu veya feshi olan davalarda, şirketin veya tüzel kişinin merkezinin bulunduğu âkid devletin mahkemeleri münhasıran yetkilidir.
3. Konusu, resmi sicillere yapılan tescillerin geçerliliği olan davalarda sicil tutulduğu âkid devletin mahkemeleri münhasıran yetkilidir.
4. Konusu, tevdi veya tescili gereken patentlerin, markaların veya model veya diğer benzer hakların tescili veya geçerliliği olan davalarda, tevdiin veya tescilin talep edildiği veya yapıldığı veya milletlerarası bir anlaşma gereğince yapılmış kabul edildiği âkid devletin mahkemeleri münhasıran yetkilidir.

5. Cebri icraya ilişkin kararlarda, bu kararın alındığı veya alınmasının gerektiği âkid devlet mahkemeleri de münhasıran yetkilidir.

4- Yetki Sözleşmesi

Brüksel Antlaşması yetki sözleşmelerini 17. maddesinde düzenlemiştir. Antlaşmaya göre, belirli bir hukukî ilişkiden doğan veya doğabilecek ihtilaflar için bu hukukî ilişkinin taraflarından en az birinin bir âkid devlette ikamet etmesi halinde taraflar, Antlaşmaya taraf devletlerden birinin mahkemesini veya mahkemelerini yetki sözleşmesi ile yetkilendirebilirler. Yetki sözleşmesi ile yetkilendirilen mahkemenin yetkisi münhasırdır¹¹.

Madde 17'e göre, "En az biri âkid devletlerde ikamet eden taraflar, belirli bir hukukî ilişkiden doğmuş veya ileride doğacak uyuşmazlıklarda bir âkid devlet mahkemesini veya mahkemelerini yetkili kılmışlarsa, bu mahkeme veya mahkemeler münhasıran yetkilidir. Böyle bir yetki anlaşması ayrıca,

- yazılı olarak yapılmış veya onanmış olmalıdır,
- taraflar arasında oluşmuş adete uygun bir biçimde, veya
- milletlerarası ticarete örf ve adete uygun olan ve tarafların bildiği veya bileceği veya bu tür akdî ilişkilerde genel olarak tanınan ve gözönüne alınan bir şekilde de yapılabilir.

Âkid devletlerde ikamet etmeyen tarafların bir âkid devletin mahkemesini veya mahkemelerini yetkili kılmaları durumunda, yetkili kılınan mahkeme veya mahkemeler yetkisizlik kararı vermedikçe diğer âkid devlet mahkemeleri davaya bakamazlar.

Bir trustın kurucusu, mütevellisi veya imtiyaz sahibine karşı açılacak davalarda yazılı olarak yapılan trust sözleşmesi uyarınca yetkili kılınan âkid devlet mahkemesi veya mahkemeleri, sözü edilen kişilerin trust alanındaki karşılıklı ilişkilerinden veya hak ve yükümlülüklerinden doğan uyuşmazlıklarda münhasıran yetkilidir.

¹¹ CHESHIRE & NORTH, 235 vd.

Yetki sözleşmeleri veya trust sözleşmelerinin, 12. veya 15. madde hükümlerine aykırı olan veya 16. madde uyarınca münhasıran yetkili kılınan mahkemelerin yetkilerini bertaraf eden hükümleri hukukî sonuç doğurmaz.

Yetki sözleşmesi sadece taraflardan biri lehine yapılmışsa, bu taraf, bu Antlaşmadaki diğer yetkili mahkemelerde de dava açabilir.

Ferdi iş sözleşmelerine ilişkin olarak yapılan yetki sözleşmeleri ancak uyuşmazlıktan sonra yapılmışsa veya işçi bu yetki anlaşması uyarınca davalının ikametgahı mahkemesinden başka bir mahkemeye veya 5. madde 1. bentte sayılan mahkemelerden birine başvurursa hukukî sonuç doğurur.

Antlaşma, “yetki sözleşmeleri” başlıklı 6. Bölümünde ayrıca, Antlaşma'nın hükümlerine göre yetki kazanmamış bir mahkemede açılan davayı davalının takip etmesi durumunu düzenlemiştir.

Madde 18'e göre, “Bu Antlaşma'nın hükümleri uyarınca yetkili kılınmamış olan bir âkid devlet mahkemesi, davalının açılan davayı takip etmesi ile yetki kazanır. Bu hüküm davalının, sadece yetkisizlik itirazı yapmak amacıyla davayı takip ettiği veya 16. madde uyarınca başka bir mahkemenin münhasıran yetkili olduğu durumlarda uygulanmaz”.

5- Bağlantılı Davalar ve Derdestlik

Antlaşma, derdestlik ve farklı âkid devletlerin mahkemelerinde açılan bağlantılı davalara ilişkin hükümleri 21, 22 ve 23. maddelerinde düzenlemiştir. Antlaşma, milletlerarası özel hukuktaki “yabancı derdestlik” olarak tanımlanan “derdestlik itirazını”, 21. maddesinde getirdiği hüküm ile kabul etmiştir. Yani bir âkid devlet mahkemesinde açılmış olan bir dava varken, hukukî sebebi ve tarafları aynı olan ikinci bir dava farklı bir âkid devlet mahkemesinde açılırsa, derdestlik itirazında bulunulabilecektir.

Antlaşma madde 21'e göre, “Hukukî sebebi ve tarafları aynı olan iki davanın farklı âkid devletlerde açılmış olması durumunda, daha sonra başvurulmuş mahkeme ilk başvurulmuş mahkeme yetkisini tesbit edene kadar davaya ara verir.

İlk başvuru mahkeme yetkili olduğu kararına varır ise, sonradan başvuru mahkeme ilk başvuru mahkeme lehine yetkisizlik kararı verir.

Bağlantılı davalar da 22. madde de düzenlenmiştir. Madde 22'ye göre, "Farklı âkid devletlerin mahkemelerinde aralarında bağlantı bulunan davalar açılmışsa, daha sonra başvurulmuş olan mahkeme her iki davanın ilk derece mahkemesinde bulunduğu sürece davaya ara verir.

İlk başvuru mahkeme her iki davada da yetkili ise ve bağlantılı davaların birleştirilmesi daha sonra başvuru mahkemenin hukuku uyarınca caiz ise, daha sonra başvuru mahkeme taraflardan birinin talebi üzerine yetkisizlik kararı verebilir.

Davalar arasında, çelişkili karar verilmesini engellemek için birlikte yargılama yapılmasını ve karara bağlanmalarını gerektiren ölçüde sıkı ilişki varsa davalar bu madde anlamında bağlantılıdır.

Antlaşma'nın 23. maddesine göre de, "Davalar hakkında birden çok mahkeme münhasıran yetkili kılınmışsa sonradan başvuru mahkeme, ilk başvuru mahkeme lehine yetkisizlik kararı verir.

6- İhtiyati Tedbir Kararları

Güvence sağlamaya yönelik olanlar da dahil olmak üzere ihtiyati tedbir kararları Antlaşma'nın 24. maddesinde düzenlenmiştir.

Antlaşma madde 24'e göre, "Güvence sağlamaya yönelik olanlar da dahil olmak üzere, bir âkid devletin hukukunca öngörülen ihtiyati tedbirler, bu âkid devletin mahkemeleri tarafından, bu Antlaşma uyarınca başka bir âkid devlet mahkemesinin davada yetkili olması durumunda da alınabilir.

7- Davalının Haklarının Teminatı

Antlaşma davalının haklarını 19 ve 20. maddelerinde getirdiği hükümlerle teminat altına almaktadır. 19. maddede daha önce de belirttiğimiz üzere 16. madde hükümlerince bir âkid devlet mahkemesinin münhasır

yetkili olması durumunda diğer âkid devlet mahkemelerinin re'sen yetkisizlik kararı vermesi düzenlenmişti. 20. madde ise, birinci bendinde kendisine karşı yetkisiz bir mahkemede dava açılan davalının davayı takip etmemesi durumunda mahkemenin yükümlülüğünü düzenlemiş, ikinci bendinde de davalıyı tebligat açısından koruyan hükümler getirmiştir¹².

Antlaşma madde 20'ye göre, "Bir âkid devlette ikamet eden ve kendisine karşı bu Antlaşma'nın hükümleri uyarınca yetkili kılınmamış başka bir âkid devlet mahkemesinde dava açılan davalı davayı takip etmezse, mahkeme re'sen yetkisizlik kararı verir.

Mahkeme, davalının, dava dilekçesini veya aynı nitelikte başka bir belgeyi savunma yapmasına yetecek zamanı bırakacak şekilde tebellüğ ettiğinin veya bu konuda gerekli tüm önlemlerin alındığının tesbit edilmesine kadar kararını erteler.

Dava dilekçesinin Hukukî ve Ticarî Konularda Adlî ve Gayriadlî Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair 15 Kasım 1965 tarihli La Haye Sözleşmesi hükümlerine uygun olarak tebliğ edilmesi gerekiyorsa, 2. Fıkra hükmü yerine anılan Sözleşmenin ilgili hükümleri uygulanır.

III- Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetki

Kuralları

A- MÖHUK Madde 27'ye Göre Türk Mahkemelerinin

Milletlerarası Yetkisi

Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki sisteminin ana kaynağını Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun teşkil eder. 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'a göre, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi iç hukukun yer itibariyle yetki kurallarına göre belirlenir. MÖHUK, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini 27 ve devamındaki maddelerde düzenlemiştir.

¹² CHESHIRE & NORTH, 249-250.

MÖHUK madde 27'ye göre, "Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini, iç hukukun yer itibariyle yetki kuralları belirler".

İç hukukun yer itibariyle yetki kurallarına yapılan bu havale, yer itibariyle yetki kaidelerinin milletlerarası yetkinin de doğum sebebi olarak dikkate alınması anlamına gelir. Böylece usul hukuku bakımından yer itibariyle yetkili bir mahkemenin varlığı milletlerarası yetkinin doğumu için yeterli ve aynı zamanda gerekli olmaktadır. Usul hukuku hükümlerimize göre yer itibariyle yetkili bir mahkeme milletlerarası yetkiye de sahiptir. Herhangi bir davada, Türk hukukunda yetkili bir mahkeme mevcut değilse, Türk mahkemelerinin o dava için milletlerarası yetkisi de yoktur¹³.

Görüldüğü üzere MÖHUK, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki sistemini İsviçre, Avusturya ya da Alman Devletler Özel Hukuku Kanunları ya da yukarıda incelediğimiz Brüksel Antlaşması gibi ayrıntılı hükümlerle düzenlemek yerine iç hukukun yetki sistemine gönderme yaparak çözümlenmiştir. Böylece HUMK'na ya da diğer kanunlardaki özel yetki kurallarına göre, bir davada iç hukuk itibariyle yetkisi bulunan Türk mahkemesi MÖHUK'a göre de milletlerarası yetki kazacaktır.

MÖHUK, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin belirlenmesini 27. maddesinde iç hukuka havale ettikten sonra, 28, 29, 30 ve 31. maddelerinde özel bazı yetki kurallarını ayrıca düzenlemiştir. Türklerin kişi hallerine ilişkin davalarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini 28. maddesinde, yabancıların kişi hallerine ilişkin davalarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini 29. maddesinde, miras davalarını 30. maddesinde ve yabancı bir devlet mahkemesinin yetki sözleşmesi ile yetkilendirilmesini de 31. maddesinde ayrıca düzenlemiştir.

Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin, MÖHUK'un 27. maddesindeki düzenlemeyle HUMK'ndaki yer itibariyle yetki kurallarına göre belirlendiğini tespit ettiğimize göre, öncelikle HUMK'ndaki yer iti-

¹³ NOMER, 356-357; Bir davanın Türk mahkemelerinde görülmesinin kamu düzeninden olması ve tarafların millî mahkemelere müracaat etmelerinin imkansız olması gibi durumlar bu kuralın tek istisnasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. NOMER, 367-369.

barıyla yetki kurallarını, daha sonra da MÖHUK'un 28, 29, 30 ve 31. maddelerini inceleyerek Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki sistemini ana hatlarıyla ortaya koyacağız. Bunu yaparken de bir önceki bölümde olduğu gibi çalışmanın amacı itibariyle kanun maddelerinin metnine sadık kalmaya çalışacağız.

B- Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'ndaki Türk Mahkemelerinin Yetki Kuralları

1- Genel Yetki Kuralı

HUMK'ndaki genel yetki kuralı "davalının ikametgahı mahkemesidir". HUMK. Madde 9'a göre, "Her dava, kanunda aksine hüküm bulunmadıkça açıldığı tarihte davalının Türk Kanunu Medenisi gereğince ikametgahı sayılan yer mahkemesinde görülür. Davalının ikametgahı belli değilse, davaya Türkiye'de son defa oturduğu yer mahkemesinde bakılır.

Davalı birden fazla ise, dava bunlardan birinin ikametgahı mahkemesinde açılır. Şu kadar ki, kanunda dava sebebine göre davalıların tamamı hakkında ortak yetkiyi taşıyan bir mahkeme belli edilmiş ise, davaya o mahkemede bakılır. Ancak davanın, sırf davalılardan birini kendi mahkemesinden başka bir mahkemeye getirmek amacıyla açıldığı belirtiler veya başka delillerle anlaşılırsa mahkeme onun hakkındaki davayı ayırarak yetkisizlik kararı verir.

Boşanma veya ayrılık davalarında yetkili mahkeme, davacının (MK. m. 136) ikametgahı veya eşlerin davadan evvel son defa altı aydan beri oturdukları yer mahkemesidir".

Demek ki davalının ikametgahının Türkiyede bulunması halinde, ikametgahın bulunduğu yer mahkemesi yer itibariyle yetkilidir. Aynı zamanda bu mahkeme milletlerarası yetkiye de sahip demektir. Türk hukukunda MK.m. 19/1'e göre, kişinin ikametgahı "yerleşmek niyetiyle oturduğu yerdir". İkametgahı olmayan veya ikametgahı tespit edilemeyen bir şahsın hâlen oturduğu yer, onun ikametgahı kabul edilir. (MK. m. 20/2) Tüzel kişilerin ikametgahı da statülerinde aksine hüküm bulunmadığı takdirde, muamelelerinin idare edildiği yerdir. (MK.m.49)

Yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlerin Türkiye'deki şube veya acentalıkları onların kanunî ikametgahları sayılır. Bu nedenle yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlere karşı açılacak davalarda, şube veya acentalığın bulunduğu yer mahkemesi milletlerarası yetkiye sahip olur. (EŞHK.m.10, TK.m.119/2) Tüzel kişilerde davada taraf olma ehliyeti ve dava ehliyeti, tüzel kişilerin statülerindeki idare merkezinin bulunduğu yer hukukuna göre tayin edilir. (MÖHUK m.8/4)¹⁴. Ancak yabancı tüzel kişilerin Türkiyedeki şubeleri, gerek bu tüzel kişiler aleyhine gerekse şubenin kendi muamelelerinden dolayı şube aleyhine açılacak davalarda, Türk hukukuna göre davalı taraf olma ehliyetine sahip kabul edilmektedir¹⁵.

2 – Özel Yetki Kuralları

HUMK., madde 10'da akitten doğan davalarda mahkemelerin milletlerarası yetkisini düzenlemiştir. *HUMK*'nin 10. maddesine göre, "Dava mukavelenin icra olunacağı veyahut davalı veya vekili dava zamanında orada bulunmak şartıyla akdin vukubulduğu mahal mahkemesinde de bakılabilir".

Görüldüğü üzere *HUMK.* bütün akitler için genel bir yetki kuralı getirmiştir ki o da, aktin ifa yeri mahkemesi ya da davalı veya vekilinin dava zamanında orada bulunması şartıyla aktin inikat yeri mahkemesidir.

Türk devletler özel hukuku kurallarına göre de aktin ifa yeri, akte uygulanması gereken maddî hukuka göre tespit edilir. Akte uygulanacak hukuk ise, *MÖHUK*'un 24. maddesine göre belirlenir¹⁶. 24. maddenin hü-

¹⁴ Tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyeti konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. TEKİNALP GÜLÖREN, Milletlerarası Özel Hukuk- Bağlama Kuralları, Yenilenmiş 6. Bası, Beta, Ocak 1999, 65 vd.

¹⁵ NOMER, 357.

¹⁶ *MÖHUK* m.24'e göre, " Sözleşmeden doğan borç ilişkileri tarafların açık olarak seçtikleri kanuna tabidir.

Tarafların açık olarak bir kanun seçmemiş olmaları halinde borcun ifa yeri hukuku, borcun ifa yerinin birden fazla olması halinde borç ilişkisinin ağırlığını teşkil eden edimin ifa yeri hukuku, bu yerin de tespit edilemediği hallerde ise, sözleşmenin en yakın irtibat halinde bulunduğu yer hukuku uygulanır".

kümlerine göre akte uygulanacak hukukun Türk hukuku olması halinde, aktin ifa yeri Borçlar Kanunu'nun 73. maddesine göre belirlenir.

HUMK. madde 12'de, ihtiyati haciz kararı alınmış bir alacak davasının ihtiyati haciz kararını veren mahkemede de açılabilmesine ilişkin özel bir yetki kuralı düzenlemiştir. HUMK'nun 12. maddesine göre, "Haczi ihtiyatiden sonra haciz kararının müstenidi olan alacak davası haciz kararını veren mahkemede de ikame olunabilir.

HUMK. 14. maddesinde, asıl davaya karşı açılan mütekabil davanın, asıl davaya bakmaya yetkili mahkemede de açılabilmesini hüküm altına almıştır. HUMK. madde 14'e göre, "Davayı asliyenin ikame olunduğu mahkeme davayı mütekabiliye dahi bakmaya salahiyettardır".

HUMK. 15. maddesinde, avukatlık ücretinden doğan alacaklarda mahkemenin yetkisini düzenlemiştir. HUMK. madde 15'e göre, "Bir dava münasebetiyle iki taraf vekillerinin ücret ve masraf iddiaları, miktarı her neye bâliğ olursa olsun o davaya bakan mahkemede görülür".

HUMK. 16. maddesinde ise, mamelek hukukundan doğan her türlü mal ve alacak davalarında Türk mahkemelerinin yetkisini düzenleyen bir hüküm getirmiştir. HUMK. m.16'ya göre, "Türkiye dahilinde malum ikametgahı olmayanlar aleyhindeki mal davaları Türkiye'de sâkin oldukları mahal mahkemesinde ve Türkiye'de malum meskeni yoksa emvâlinin veya münazaalı şeyin veya teminatı varsa o teminatın bulunduğu mahal mahkemesinde bakılır".

Bu nevi tarafların vatandaşlığının ve yabancı ülkede bulunan davalının ikametgahının dikkate alınmaksızın doğrudan doğruya malvarlığına dayanarak mahkemenin milletlerarası yetkisinin tesis edilmesi, milletlerarası hukuk alanında "aşırıya kaçan" bir yetki tesisi olarak görülmektedir. Ancak bu hükmün sadece yabancılar için düzenlenmemiş olduğu, hem Türk hem de yabancı davalılara karşı kullanılabileceği ve bir ülkede malvarlığı edinen şahısların, o ülkenin milletlerarası yetkisi ile de ilişki içine girmiş olacağı doktrinde hatırlatılmaktadır¹⁷.

Hiç şüphe yok ki 16. maddede düzenlenen yetki tesisinde şüphe uyandıran husus, malvarlığının değeri bakımından herhangi bir sınır çizilme-

¹⁷ NOMER, 358.

miş olmasıdır. Ancak mal varlığının değeri az bile olsa, bu malvarlığının bulunduğu yer mahkemesinde dava açılacağı kabul edilmektedir. Fakat üzerinde durulamayacak kadar değersiz bir malvarlığının da, mahkemenin milletlerarası yetkisinin doğumu için yeterli olmadığı haklı olarak doktrinde belirtilmektedir¹⁸.

HUMK. madde 17'e göre, "Hakikî veya hükmî bir şahsın muhtelif mahallerde şubeleri bulunduğu takdirde o şubenin muamelesinden dolayı, iflas davası müstesna olmak üzere, o şubenin bulunduğu mahalde dahi dava ikame olunabilir. Şirket ve cemiyetlerin ve vakıfların kendi işlerine müteallik olmak üzere âzası aleyhine ve âzanın bu sıfatla yekdiğeri aleyhlerine ikame edecekleri dava bu şirket cemiyet ve vakfın ikametgahı addolunan mahal mahkemesinde bakılır".

HUMK. 17. maddesinde de, sigorta aktinden doğan davalarda mahkemenin yetkisini düzenlemiştir. HUMK. madde 17'ye göre, "Sigorta mukavelesinden mütevellit tazminat davası sigorta emvâli gayrimenkuleye veya muayyen bir yerde kalması şart kılınan emvâli menkuleye müteallik ise emvâli mezkurenin bulunduğu ve vaziyeti icabı müstakâr olmayan emvâle müteallik ise, tehlikenin hâdis olduğu ve hayat sigortalarında sigorta olunan şahsın ikametgahının bulunduğu mahallerde dahi ikame edilebilir.

Bu kanunun meriyetinden sonra sigorta mukavelelerine bu maddeye muhtelif konulacak şartların hükmü yoktur.

Bu madde bâhri sigortalara şamil değildir".

HUMK. madde 20'ye göre, "Memur, asker, mektep talebesi, amele, çırak ve hizmetçi gibi bir mahalde muvakketen sâkin bulunanların oradaki ikametleri meşguliyetlerine göre uzunca bir zaman devam edebilecek ise bu kabil kimseler aleyhine alacak ve emvâli menkule davaları buldukları mahal mahkemesinde bakılabilir".

HUMK. 21. maddesinde de, haksız fiile ilişkin davalarda Türk mahkemelerinin yetki kurallarını düzenlemiştir. HUMK. madde 21'e göre, "Haksız bir fiilden mütevellit dava o fiilin vuku bulduğu mahal mahkemesinde ikame olunabilir". Maddedeki haksız fiilin "vuku bulunduğu

mahal” kavramı, hem haksız fiilin işlendiği yeri hem de zararlı sonucun meydana geldiği yeri ifade eder¹⁹. Demek ki Türkiye işlenen bir haksız fiilin bulunması ya da haksız fiilin zararının meydana geldiği yerin Türkiye olması durumunda bu yer mahkemelerinin iç hukuk bakımından doğan yetkileri milletlerarası yetkiyi da doğuracaktır. Haksız fiilden ve haksız fiilin vukundan ne anlaşılması lazım geldiğine ise devletler özel hukuku kurallarınca lex fori karar verir. Dolayısıyla Türk mahkemesi, haksız fiilden dolayı milletlerarası yetkisinin doğup doğmadığını Türk hukukuna göre belirleyecektir²⁰.

3- Münhasır Yetki Kuralı

HUMK.’nun 13. maddesinde düzenlenen gayrimenkulün aynına ilişkin ihtilaflarda gayrimenkulün bulunduğu yer mahkemesinin yetkisi hem iç hukukun yer itibariyle yetki kurallarınca hem de milletlerarası yetki kurallarınca münhasır yetki kaidesi olarak kabul edilmektedir.

HUMK. madde 13’e göre, “Gayrimenkule müteallik davalar, gayrimenkulün bulunduğu mahal mahkemesinde ikame olunur.

Gayrimenkule müteallik dava sebebi ne olursa olsun gayrimenkulün aynına veya gayrimenkul üzerinde bir hakka veya muvakkat olsa bile anın zilyedliğine veyahut hakkı hapsine mütedair olanlardır. İrtifak haklarına dair iddialarda, üzerine irtifak hakkı taalluk eden malın bulunduğu mahal mahkemesi selâhiyettardır.

Dava birden ziyade gayrimenkule ait ise gayrimenkullerden birinin bulunduğu mahal mahkemesinde ikame olunur”.

13. maddenin hükmü, ülke içi hukuk bakımından, “amme intizamı” ile ilgili görülerek, “münhasır” veya “mutlak” bir yetki kaidesi olarak kabul edilmiştir. İç hukuk açısından münhasır nitelikte kabul edilen her yetki kuralı milletlerarası yetki bakımından da münhasır yetki kuralı olarak kabul edilemez. Milletlerarası usul hukuku bakımından münha-

¹⁹ KURU BAKİ, Hukuk Muhakemeleri Usulü I 1991, II 1980, III 1991, IV 1991, 319; NOMER, 360.

²⁰ NOMER, 360.

sır yetki, belirli davaların ancak mahalli mahkemelerde görülebileceğini ve yabancı mahkemelerin bu konularda hiç bir şekilde yetkili sayılmayacaklarını ifade eder. Bu anlamda HUMK'nun 13. maddesinin hükmü doktrincede, milletlerarası yetki bakımından da tereddütsüz, münhasır bir yetki kuralı olarak kabul edilmektedir²¹. Çünkü kanun koyucu, Türkiye'de bulunan taşınmazlarla ilgili davaların mutlaka taşınmazın bulunduğu yer mahkemesinde görülmesini zorunlu kılmış ve bunun için ancak bir Türk mahkemesine yetki verebilecek bir kıstas olan malların bulunduğu yeri esas almıştır²².

İş Kanunu'nun 5.maddesine göre de, iş aktinden doğan ihtilaflarda iş yerinin bulunduğu yer mahkemesi ile davalı işçinin ikametgahının bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir. İş Kanunu'nun 5. maddesinde düzenlenen ve işçiyi korumak amacıyla getirilen bu hüküm iç hukukta kamu düzenine ilişkin emredici bir yetki kuralı olarak kabul edilmektedir²³. İç hukukta kamu düzenine dayanan ve kesin yetki düzeni tesis eden bu özel yetki kuralının, yabancı mahkeme kararlarının tenfizi alanında da, işçiyi korumak gayesiyle sınırlı olarak "münhasır" bir yetki kuralı olduğu, doktrinde bizim de katıldığımız bir görüş olarak savunulmaktadır²⁴,²⁵.

4- Diğer Kanunlarda Düzenlenen Yetki Kuralları

HUMK'nun dışında Medeni Kanunda, Ticaret Kanununda, İcra İflas Kanunu'nda ve İş Kanunu gibi kanunlarda çeşitli yetki kuralları düzen-

²¹ ÇELİKEL, 326; NOMER, 352; SAKMAR ATA, Yabancı İlâmların Türkiye'deki Sonuçları, İstanbul, 1982, 100; EKŞİ NURAY, Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi, 2. Bası, Beta, Şubat 2000, 221.

²² SAKMAR, 100.

²³ EKŞİ, 218; NOMER, 392.

²⁴ Benzer görüşteki Yargıtay kararı için bkz. YHGK., 6.5.1998, E.12-187/K.325.

²⁵ Böylece hem iş yerinin hem de işçinin ikametgahının Türkiye'de bulunması halinde işçi aleyhine açılan iş davalarına ait yabancı mahkeme kararları Türkiye'de tenfiz edilemeyecektir. Buna mukabil işçiyi koruma gayesiyle sınırlı bir münhasır yetki söz konusu olduğundan, işçinin işveren aleyhine olarak yabancı bir mahkemeden almış olduğu mahkeme kararının Türkiye'de tenfizinin, Türk mahkemelerinin münhasır yetkisi ileri sürülerek önlenememesi gerekir. bkz. NOMER, 392, dn.254.

lenmiştir. MÖHUK'un 27. Maddesinin iç hukuka yaptığı gönderme nedeniyle bu kanunlarda düzenlenen yetki kurallarına göre yetki kazanan bir Türk mahkemesi aynı zamanda milletlerarası yetkiye de sahip demektir.

Medeni Kanun madde 299'a göre, "Babalık davası davacının doğum zamanında Türkiye'de ikametgahının bulunduğu mahal mahkemesinde ikame edilebileceği gibi davalının dava zamanındaki ikametgahının bulunduğu mahal mahkemesinde dahi ikame olunabilir..." Ülke içi yetki bakımından kesin yetki kuralı olarak kabul edilen bu yetki kuralı milletlerarası yetki bakımından münhasır yetki niteliğine sahip değildir²⁶.

Medeni Kanun madde 300'e göre de, "Ana ve çocuğun ikametgahı Türkiye haricinde olup da aleyhine babalık davası ikame olunan Türk de yabancı bir memlekette sakin ise, dava onun Türkiye'deki nüfus siciline kayıtlı olduğu yer mahkemesi huzurunda ikame olunabilir".

C- Türklerin Kişi Hallerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetki Kuralı

Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tayin eden yer itibariyle yetki kaidelerinde tarafların vatandaşlığı rol oynamaz. Buna mukabil MÖHUK, 28. maddesinde Türklerin kişi hallerine ilişkin davalar başlığı altında bu genel kuralın istisnasını oluşturan bir milletlerarası yetki hükmünü özel olarak düzenlemiştir.

MÖHUK'un 28. maddesine göre, "Türkiye'de ikametgahı bulunmayan Türk vatandaşlarının, kişi hallerine ilişkin davaları, ikamet ettikleri ülke mahkemesinde açılmadığı veya açılmadığı takdirde Türkiye'de yer itibariyle yetkili mahkemede, bulunmaması halinde ilgilinin sakin olduğu yer, Türkiye'de sakin değilse Türkiye'deki son ikametgahı mahkemesinde, o da bulunmadığı takdirde Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinden birinde görülür".

Görüldüğü üzere kanun koyucu kişi halleri gibi şahsa sıkı sıkıya bağlı hallerde Türkiye'de ikametgahı bulunmayan Türk vatandaşları için yet-

²⁶ ÇELİKEL, 333.

kili bir Türk mahkemesinin daima hazır bulunması gayesiyle, iç hukukun yer itibariyle yetki kaidelerine bağlı kalmaksızın, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini bizzat düzenlemiştir. O kadar ki, Türk vatandaşı eşlerin yabancı bir mahkemeden boşanma kararı almış olmalarına rağmen, bu kararı tanınma ve tenfiz için Türk mahkemesine götürmeyerek, Türkiye’de 28. maddeye dayanarak yeniden boşanma davası açmaları mümkündür²⁷.

D– Yabancıların Kişi Hallerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetki Kuralı

Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin vatandaşlık esasına göre belirlenmediği kuralının bir diğer istisnası da yabancıların kişi hallerine ilişkin davalarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini düzenleyen MÖHUK’un 29. maddesiyle getirdiği düzenlemedir. Kanun koyucu, yabancıların kişi hallerine ilişkin davalarda da ayrı bir özel hüküm düzenlemeyi uygun bulmuştur.

MÖHUK’un 29. maddesine göre, “Türkiye’de ikametgahı bulunmayan yabancı hakkında vesayet, kayımlık, hacir, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları ilgilinin Türkiye’de sakin olduğu yer, sakin değilse mallarının bulunduğu yer mahkemesince verilir”.

E– Mirasa İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi

Mirasa ilişkin davalar hem Medeni Kanun’da, hem Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nda hem de Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkındaki Kanun’un 30. maddesinde ayrı bir özel hüküm olarak düzenlenmiştir. Her üç Kanundaki benzer düzenlemeye göre de, mirasa ilişkin davalarda yetkili mahkeme, “mürisin ikametgahı mahkemesidir.”

HUMK., 11. maddesinde mirasa ilişkin davalarda Türk mahkemelerinin yetkisini düzenlemiştir. HUMK. madde 11’e göre, “Aşağıdaki davalar müteveffanın ikametgahı mahkemesinde görülür:

²⁷ NOMER, 361.

1. Terkenin taksimine ve kısmetin butlan ve feshine ve mirasçılar arasında terekenin idaresine ait davalar;
2. Terekenin taksimi katîsine kadar tereke aleyhine ikâme olunan davalar.

Terekeden bir mal hakkında istihkak davası, terekenin tahrir ve tesbiti zamanında mal nerede bulunur ise orada dahi ikâme olunabilir.

Verasetin ispatına, miras hisselerinin tayinine mütedair davalar, mirasçılarının her birinin bulunduğu mahal mahkemesinde de rüyet olunabilir.”

MK'nun 518. maddesi de paralel bir hüküm getirmiştir. MK.m.518'e göre, “Miras, bilcümle malları şamil olmak üzere müteveffanın son ikametgahı mahkemesinde açılır. Ölüme bağlı tasarruflarda, iptal veya tenkis ve mirasın taksimi ve miras sebebi ile istihkak davaları bu mahkemede görülür.

MÖHUK.m.30'a göre ise, “Mirasa ilişkin davalar ölenin Türkiye'deki son ikametgahı mahkemesinde, son ikametgahının Türkiye'de olmaması halinde terekeye dahil malların bulunduğu yer mahkemesinde görülür”.

Görüldüğü üzere MÖHUK, tereke ile ilgili konularda, özellikle Türkiye'de menkul ve gayrimenkul terekenin bulunması halinde Türkiye'de milletlerarası yetkili bir mahkemenin bulunması zarureti karşısında, sadece usul hukukunun yetki hükümlerine bağlanmayı yeterli görmemiştir. Bu nedenle Kanun, mirasa (terekeye) ilişkin davaların, ölenin son ikametgahının Türkiye'de olmaması halinde, terekeye dahil malların bulunduğu yer mahkemesinde de görülebileceği hükmünü kabul etmiştir²⁸.

F – Yetki Sözleşmeleri

Türk mahkemelerinin yer itibariyle yetkili bulunmadığı, dolayısıyla milletlerarası yetkisinin de doğmadığı hallerde, taraflar yetki sözleşme-

²⁸ NOMER,366; MÖHUK'un 30. maddesindeki hükmün Türkiye'de terekeye dahil malların bulunması halinde, bu mallar hakkında Türk mahkemelerine kesin yetki verdiği hakkındaki doktrindeki görüş için bkz. ÇELİKEL, 344.

si ile belirli bir Türk mahkemesinin yetkili olacağını kararlaştırabilirler. Yetki sözleşmesi ile Türk mahkemelerine yetki kazandırılması HUMK'nun 22. maddesinde düzenlenen hükme tâbidir. HUMK'nun 22. maddesine göre, "Mahkemenin salâhiyeti intizamı amme esasına binaen tayin edilmemiş olan hallerde iki taraf bir veya müdeaddit muayyen hususa müteallik ihtilaflarının salâhiyettar olmayan mahal mahkemesinde görülmesini tahriren mukavele edebilirler. Bu halde işbu mahal mahkemesi o davaya bakmaktan imtina edemez".

Görüldüğü üzere 22. maddeye göre, bir Türk mahkemesine yetki veren bir yetki sözleşmesinin şekli ve diğer geçerlilik şartları lex fori olarak, Türk usul hukukuna tâbidir. Buna göre, yetki sözleşmesinin yazılı olması, belirli bir ihtilaf veya ihtilaflara ilişkin bulunması ve nihayet yetki sözleşmesi ile yetkili kılınan Türk mahkemesinin belirli olması gerekmektedir.

Yetki sözleşmesi ile yetkilendirilen Türk mahkemesinin yetkisi tali bir yetki kuralıdır. Yani yetki sözleşmesi taraflara dilerlerse sözleşme ile yetkilendirdikleri mahkemede dava açmak üzere seçimlik bir yetki kazandırır. Taraflar dilerlerse yer itibariyle yetkili diğer mahkeme ya da mahkemelerde ya da sözleşme ile yetkilendirdikleri Türk mahkemesinde²⁹ dava açabilirler.

Yetki sözleşmesi ile yabancı bir devlet mahkemesinin yetkilendirilmesi ise, MÖHUK'un 31. maddesinde düzenlenmiştir. MÖHUK. madde 31'e göre, "Yer itibariyle yetkinin kamu düzeni veya münhasır yetki esasına göre tayin edilmediği hallerde, taraflar aralarındaki yabancılık unsuru taşıyan ve borç ilişkilerinden doğan uyuşmazlığın yabancı bir devlet mahkemesinde görülmesi konusunda anlaşabilirler. Yabancı mahkemenin kendisini yetkisiz sayması halinde dava yetkili Türk mahkemesinde görülür".

31. maddeye göre yetki sözleşmesi ile yabancı bir devlet mahkemesinin yetkilendirilebilmesi için öncelikle ihtilafın taraflar arasındaki bir borç ilişkisinden doğması yani akitten, haksız fiilden ya da sebepsiz zenginleşmeden doğan bir ihtilafın söz konusu olması gerekir. Ayrıca taraflar arasındaki borç ilişkisi bir yabancılık unsuruna sahip olmalıdır. Yetki

²⁹

NOMER, 375.

sözleşmesi ile yabancı bir devlet mahkemesinin yetkilendirilebilmesi için gerekli son şart da, Türk mahkemelerinin ülke içi yetkisinin ve dolayısıyla milletlerarası yetkisinin “kamu düzeni” veya “münhasır yetki” esasına dayanılarak tayin edilmemiş bir halin bulunması gerekir. Bu şartlara uyulmadan yapılan yetki sözleşmesi MÖHUK’un 31. maddesine göre geçerli bir yetki sözleşmesi olmaz ve Türk hukuku bakımından hukukî bir sonuç doğurmaz.

Yabancı bir devlet mahkemesini yetkilendiren yetki sözleşmesini taraflar açık veya zımnen yapabilirler. Belirli bir şekil şartı aranmadığı için, yetki sözleşmesi sözlü de yapılabilir. Bununla beraber bir ihtilaf halinde yetki sözleşmesinin varlığını ileri süren tarafın bunu ispat etmesinin imkansız olduğu da açıktır³⁰.

Yetki sözleşmesi ile yetkilendirilen yabancı devlet mahkemesinin yetkisi, HUMK’nun 22. maddesinden farklı olarak münhasırdır. Yetkilendirilen yabancı devlet mahkemesi münhasır yetki kazanır. 31. madde bunu lafzıyla açık bir şekilde hüküm altına almıştır. Doktrinin öteden beri savunduğu ve Yargıtay kararlarında bir türlü istikrar kazanmayan bu görüş, Yargıtay HGK.’nin 6.5.1998 tarihli E.12-287/ K. 325 sayılı son kararı ile 31. maddenin özüne ve sözüne uygun bir kararla ve oybirliği ile açık ve kesin bir şekilde tespit edilmiştir³¹. Şüphesiz ki 31. maddeye göre, yetki sözleşmesi ile yetkilendirilen yabancı devlet mahkemesinin kendisini yetkisiz sayması halinde dava Türk mahkemelerinde görülebilecektir. Yetki sözleşmesi ile yetkilendirilen yabancı mahkemenin yetkisi münhasır olmakla birlikte yetki sözleşmesi Türk hakimi tarafından önüne gelen davada re’sen araştırılmaz. Yetki sözleşmesinin varlığı ancak, yetki sözleşmesinin varlığını ileri süren tarafça iptidaî bir itiraz şeklinde yapılabilir.

G- Derdestlik İtirazı

Türk hukukunda derdestlik bir iptidaî itiraz sebebidir. (HUMK. m. 187/4). Yabancı derdestliğin iptidaî itiraz olarak ileri sürülüp sürülemediği hususunda kanunlarımızda istinat edilecek bir genel hüküm mevcut değildir. MÖHUK da, yabancı derdestliğe ilişkin genel bir hüküm

³⁰ NOMER, 373.

³¹ NOMER, 376.

düzenlememiştir. Ancak MÖHUK, iki konuda yabancı derdestliği dikkate alan bir düzenlemeye sahiptir. Bunlardan ilki, Türklerin kişi hallerine ilişkin davalardır. Diğeri ise yetki sözleşmesidir.

MÖHUK'nun 28. maddesi açıkça “Türkiye’de ikametgahı bulunmayan Türk vatandaşlarının, kişi hallerine ilişkin davaları, ikamet ettikleri ülke mahkemesinde açılmadığı veya açılmadığı takdirde ...”, demektedir. Demek ki, yabancı ülke mahkemesinde dava açılmış ise bu bir derdestlik itirazı olarak ileri sürülebilecektir.

Keza MÖHUK'nun 31. maddesi de yine açıkça “...Yabancı mahkemenin kendisini yetkisiz sayması halinde dava yetkili Türk mahkemesinde görülür” diyerek, yetki sözleşmesi ile yetkilendirilen yabancı mahkemede dava görülüyorken aynı davanın Türk mahkemelerinde de açılması durumunda derdestlik itirazında bulunulabileceğini hüküm altına almıştır.

IV– Brüksel Antlaşması ile Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetki Sisteminin Karşılaştırılması

İncelemelerimizden de görüldüğü gibi Brüksel Antlaşması, âkid devlet mahkemelerinin yetkisini oldukça detaylı bir şekilde düzenleyen yetki hükümleri getirmiştir. MÖHUK ise Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini genel bir hükümle iç hukukun yer itibariyle yetki hükümlerine havale ederek çözümlenmiştir. Sadece yukarıda incelediğimiz bazı özel durumlarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini ayrı birer hüküm olarak düzenlemiştir.

Her iki sistemi inceledikten sonra kısaca karşılaştırırsak:

1 – Brüksel Antlaşması ile Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki sistemi arasında oldukça önemli benzerlikler vardır ki bu benzerliklerden en önemlisi “genel yetki” kuralıdır. Her iki sistemde de “davalının ikametgahı mahkemesi” genel yetki kuralı olarak düzenlenmiştir.

2 – Brüksel Antlaşması'nın 5. maddesinde düzenlenen özel yetki kuralları da keza Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki kuralları ile uyum içindedir. Sadece 5. maddenin 6. bendinde düzenlenen “trust” müessesesi Türk hukukunda bulunmamaktadır.

3 – Brüksel Antlaşması'nın Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki sisteminden ayrılan ve belki daha zengin olarak ifade edebileceğimiz bir diğer yanı ise, 7. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlediği "sigortaya" ilişkin uyuşmazlıklardaki yetki kaideleri ile 13. maddesinde yine ayrıntılı hükümlerle düzenlediği "tüketici akitlerine" ilişkin uyuşmazlıklarda, mahkemelerin milletlerarası yetkisidir. Ancak anılan madde hükümleri incelendiğinde Türk hukuku ile uyum sorunu teşkil edebilecek bir hüküm bulunmamaktadır.

4 – Brüksel Antlaşması'nın ayrıntılı olarak düzenlediği diğer bir madde de 16. maddesindeki münhasır yetki halleridir. Bilindiği gibi Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinde münhasır yetkili kabul edilen tek mahkeme, Türkiye'de bulunan gayrimenkullerin aynına ilişkin davalarda bu gayrimenkullerin bulunduğu yer mahkemesinin yetkisidir. Halbuki Brüksel Antlaşması'nın 16. maddesi gayrimenkullere ilişkin davaların dışında bazı konularda da, örneğin, fikrî haklara ilişkin davalarda tevdiin veya tescilin talep edildiği veya yapıldığı veya milletlerarası bir anlaşma uyarınca yapılmış kabul edildiği âkid devletin mahkemeleri gibi bazı mahkemelere, münhasır yetki vermiştir. Ancak kanaatimizce bu konulardaki münhasır yetki kaideleri de Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki sistemi ile uyumsuzluk yaratan hükümler içermemektedir.

5 – Brüksel Antlaşması'nın yetki sözleşmelerine ilişkin 17. maddesinin hükmü de MÖHUK'nun 31. maddesinden daha ayrıntılı olmakla birlikte Türk milletlerarası usul hukukuna aykırı hükümler içermemektedir.

6 – Brüksel Antlaşması'nın Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki sisteminden farklı bir yanı da yabancı derdestlik itirazıdır. Bilindiği gibi bizde sadece MÖHUK'nun 28 ve 31. maddelerinde istisnaî olarak yabancı derdestliğe imkan tanınmıştır. Halbuki Brüksel Antlaşması'nın 21. maddesinde düzenlenen hükümle derdestlik itirazı genel olarak kabul edilmiştir. Ancak bu düzenlemenin de Türkiye Avrupa Birliği'ne girdiğinde ve Brüksel Antlaşması'na taraf olduğunda Antlaşmaya taraf olan devlet mahkemeleri ve bu Antlaşma'nın hükümleri bakımından normal olduğu açıktır.

7 – Üzerinde durulması gereken son bir husus ise Brüksel Antlaşması'nın, sadece hukukî ve ticarî konulara uygulandığıdır. Kişi hallerine, gerçek kişilerin temsili de dahil olmak üzere hak ve fiil ehliyeti, vasiyetna-

me hukuku da dahil olmak üzere mirasa ilişkin davalar ve aile mal rejimine ilişkin davalar, iflas, sulh ve benzeri usuller, sosyal güvenlik alanındaki davalar ve de tahkime ilişkin davalar Brüksel Antlaşması tarafından düzenlenmemiştir. Dolayısıyla Avrupa Birliğine ve de Antlaşma'ya girildiği takdirde, söz konusu davalarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki sistemi aynen geçerliliğini devam ettirecektir.

V. Sonuç

Kanaatimize göre, Brüksel Antlaşma'sı ile getirilen mahkemelerin milletlerarası yetkisine ilişkin düzenleme Türk hukuku açısından problem yaratacak, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki sistemine ters düşen hükümler içeren bir düzenleme değildir. Dolayısıyla, Türkiye bakımından Brüksel Antlaşması'na katılmanın bir mahzuru bulunmamaktadır. Avrupa Birliğine üye devletlerin katılabildiği Antlaşmaya Türkiye'nin katılımı ise ancak Türkiye Antlaşmaya taraf olduktan sonra gerçekleşecektir. Zira Antlaşma hükümleri uyarınca Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olmadan Antlaşma'ya taraf olması mümkün değildir.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olduktan sonra önünde iki yol bulunmaktadır. Türkiye ya bu Antlaşmayı bir sözleşme olarak kabul ederek ve Sözleşme Türkiye ile Avrupa Birliğine üye diğer devletler arasında geçerli olacaktır. Ya da Türkiye, Antlaşmanın hükümlerini milli mevzuatı haline getirme yoluna gidecektir. Dolayısıyla Brüksel Antlaşmasının bir uyumlaştırma problemi yaratması zaten söz konusu değildir.

Kanaatimizce Türkiye'nin Avrupa Birliğine girdikten sonra Brüksel Antlaşmasına taraf olması ve bu Antlaşmanın Türkiye ile Avrupa Birliğine taraf diğer ülkeler arasında geçerli olması yani birinci yol Türk hukuku bakımından doğru olan yoldur. Zaten Antlaşma hükümleri de genel itibariyle Türk milletlerarası usul hukukundaki mahkemelerin milletlerarası yetki sistemine aykırı hükümler değildir. Dolayısıyla Antlaşmaya taraf olmak Türk hukuku bakımından bir zorluk yaratmayacaktır.

Ayrıca Avrupa Birliğine tam üye olmadan da, EFTA'ya üye ülkelerin yaptığı gibi Brüksel Antlaşması ile paralel hükümler içeren Lugano Sözleşmesi benzeri bir sözleşmenin akdedilmesinin Türkiye bakımından bir faydası bulunmamaktadır. Böyle benzer bir sözleşme akdetmek ye-

rine 2675 sayılı MÖHUK'ta düzenlenen Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki kurallarına iş akti ya da tüketici akitleri gibi bazı önemli akit tipleri için, Brüksel Antlaşması hükümleriyle uyumlu özel yetki kurları getirmek mümkündür. Ancak Brüksel Antlaşmasının bütün hükümlerinin MÖHUK'a alınması, yani Antlaşmanın hükümlerini milli mevzuat haline getiren ikinci yol, tümü 45 maddeden oluşan MÖHUK'un kapsamı ve sistematığı bakımından uygun değildir.

Belirttiğimiz gibi bazı önemli akit tipleri bakımından getirilecek bir düzenleme ise hem Avrupa Birliği'ne uyum hem de Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki sistemi bakımından kanaatimizce uygun olacaktır. Böylece ileride Türkiye Avrupa Birliğine tam üye olup da Brüksel Antlaşması'na taraf olduğunda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki kuralları, Brüksel Antlaşması tarafı Avrupa Birliği devletleri ile Brüksel Antlaşması'na taraf olmayan diğer devletler bakımından da bir uyum içinde olacaktır.